

It tells the story of social and human development through history. The conservation of Lanna important Traditions and cultures is to listen to the Great Sermon in the Second Luna Month In Lanna means the full moon in the second month. Therefore, the traditional ceremony in listening the Great sermon is regarded as the merit making of Lanna. That is handed down since the past to the present time. Listen to Sermon in the Duan Yee, the Yee is north of language mean Song Peng. The Song Peng is full moon night. This reason is the tradition of philanthropy and listen to Sermon and it is a role in the people in Lanna and is a continuation of the Buddhist culture from past to present. This article is want to present the Buddhist culture with Great Birth Sermon in Lanna and acts of truth, is the good action. The result is good for both the public and the public as a whole.

keywords: Culture; Traditions; Great Birth Sermon; Lanna

บทนำ

วัฒนธรรมไทยเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยและเป็นเครื่องวัดความเจริญ หรือความเสื่อมของสังคม ที่มีผลต่อความก้าวหน้าของประเทศ เพราะประเทศจะเจริญหรือไม่ขึ้นอยู่กับการพัฒนาของคนในสังคม จากแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 11 (พ.ศ.2555-2559) ที่กล่าวถึงการพัฒนาประเทศให้ เจริญก้าวหน้า นั้น สังคมต้องมีคุณภาพจากการพัฒนาคนในสังคม ปรากฏผลได้ดังนี้ 1.เป็นสังคมคุณภาพ หมายถึงสังคมไทยต้องพัฒนาคนในสังคมทุกด้าน ทั้งด้านความรู้ ทักษะมีการดำเนินชีวิตที่ดี โดยยึดหลักความพึงพอใจเพียง ความพอดี และสามารถพึ่งตัวเองได้ 2.เป็นสังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยคนไทยสามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิตให้เป็นคนคิดเป็นทำเป็น และแก้ปัญหา เป็น เป็นผู้มีเหตุผล ร่วมใจกันพัฒนาภูมิปัญญาไทย ควบคู่กับการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น 3.เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกันโดยต้องปลูกฝังให้คนไทยเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม และมีค่านิยมที่ถูกต้อง พึ่งพาอาศัยกันมีความรู้รัก รู้สามัคคี ภูมิใจในความ เป็นไทย รักษาสถาบันที่สำคัญของสังคมไทยสืบต่อไป

การเทศน์มหาชาติเป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชนชาวไทยทุกภาคของประเทศ ซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมา โดยมีความเชื่อว่า การฟังเทศน์มหาชาติทำให้ผู้ฟังได้บุญมาก และในขณะที่ฟังก็ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลินไปด้วย และหากการเทศน์ พระเทศน์มีน้ำเสียงไพเราะน่าฟัง ก็จะมีเพิ่มอรรถรส ในการฟังให้น่าสนใจ สนุกและน่าฟังมากขึ้น การเทศน์มหาชาติเป็นงานใหญ่โดยส่วนมากแล้วไม่สามารถจัดการเทศน์ได้โดยมีเจ้าภาพในการจัดการเพียงแค่วัดใดวัดหนึ่ง เนื่องจากจะต้องมีการระดมทรัพย์ากรไม่ว่าจะเป็นกำลังคน กำลังสมอง ในการประชุมปรึกษาหารือแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ โดยจะต้องมีการวางแผนดำเนินงานไว้ในระยะยาว เช่น จัดทำความสะอาดบริเวณวัด ประดับตกแต่งธรรมาสน์ ศาลาการเปรียญ เตรียมหาต้นกล้วยต้นอ้อย ตลอดทั้งจัดทำธงทิวประดับประตูกำแพงวัด งานการเทศน์มหาชาติจึงเป็นงานใหญ่ประจำปีซึ่งจำเป็นจะต้องมีการเตรียมงานเทศน์มหาชาติ รวมถึงประเพณีดังกล่าวเป็นประเพณีที่สร้างสรรค์ และเป็นงานที่ต้องใช้ความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนทั้งยังส่งเสริมความสามัคคีของประชาชน ทำให้ประชาชนรู้จักการทำงานเป็นหมู่คณะรู้จักแบ่งหน้าที่และรับผิดชอบร่วมกัน

เนื้อเรื่อง

1) ความหมายเทศน์มหาชาติ

คำว่า “เทศน์มหาชาติ” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 838) ให้ความหมาย “เทศน์” ว่าการแสดงธรรมสั่งสอนในทางศาสนา และ “มหาชาติ” เรียกเวสสันดรชาดก ว่า มหาชาติ มี 13 กัณฑ์ เทศน์มหาชาติเป็นการพรรณนาถึง “เรื่องพระเวสสันดรชาดก” คำว่า ชาดก นั้นเป็นชื่อเรียกคัมภีร์ประเภทหนึ่งของพุทธศาสนา ที่กล่าวถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้า เป็น คำสอนประเภทบุคลาธิษฐาน คือ ยกตัวละครขึ้นมาเล่าแล้วสอดแทรกคำสอนเข้าไปในการเล่าเรื่อง นั้นๆ ชาดกมีอยู่มากมาย แต่ที่นับว่าสำคัญที่สุดมีอยู่ 10 ชาดก หรือสิบชาติ ตามที่นิยมเรียกกันว่า พระเจ้าสิบชาติในแต่ละชาติพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญบารมีต่างๆ กัน เพื่อมุ่งหวังที่จะให้สำเร็จพระสัมมาสัมโพธิญาณ การบำเพ็ญบารมีก็คือการกระทำความดี ซึ่งการบำเพ็ญบารมีนั้นย่อมจะทำให้เกิดผลดีทั้งแก่ตัวผู้กระทำและประชาชนโดยส่วนรวมโดยแท้ เช่น “การบำเพ็ญสัจจะบารมี” ผู้บำเพ็ญยึดมั่นแต่เฉพาะความเป็นจริง ความเที่ยงตรง บุคคลอื่นได้รับผลก็คือไม่ถูกหลอกหลวง เป็นต้น อนึ่ง การบำเพ็ญบารมีนั้น แบ่งออกเป็น 3 ชั้น หรือ 3 ระดับ คือระดับธรรมดาขั้นต้นๆ เรียกว่า บารมี ระดับสูง คือระดับที่ทำให้ค่อนข้างยากเรียกว่า อุปบารมี และระดับสูงสุด คือระดับที่บุคคลซึ่งยังเป็นปุถุชนอยู่ไม่สามารถจะทำได้เรียกว่า ปรมัตถบารมี

2) ขั้นตอน และวิธีการเทศน์มหาชาติในล้านนา

เทศน์มหาชาติ คือ เทศนาเวสสันดรชาดก ถือเป็นงานบุญพิธีที่สำคัญ เป็นประเพณีที่มีคุณค่าที่ต้องสืบทอดที่นิยมจัดให้มีการมาแต่โบราณ ส่วนมากจัดให้มีในวัด เป็นหน้าที่ของชาวบ้านและวัดนั้นๆ จะตกลงร่วมกันจัด ปกติจัดหลังวันออกพรรษาและพ้นหน้าทอดกฐินไปแล้วจนตลอดฤดูหนาว ทางล้านนานิยมจัดเทศน์ในเดือนยี่ นอกจากจะเป็นประเพณีลอยกระทงแล้วยังมีประเพณี “ตั้งธัมมหลวง” (พรประพิทร์ เผ่าสวัสดิ์, 2558: 6)

“ตั้งธัมมหลวง หมายถึง การฟังพระธรรมเทศนาเรื่องใหญ่หรือเรื่องสำคัญ เพราะธรรมหลวงที่ใช้เทศน์มักจะเป็นเวสสันดรชาดก อันเป็นพระชาติสุดท้ายของ พระโพธิสัตว์ก่อนจะเข้ามาประสูติแล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อมา มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ คำว่า “ตั้ง” แปลว่าเริ่มต้น การ ตั้งธรรมหลวง แปลว่า การสดับพระธรรมเทศนาจากคัมภีร์ที่จารขึ้นใหม่เป็นครั้งแรกด้วย ประเพณีนี้ตรงกับงานประเพณีฟังเทศน์มหาชาติ ของภาคกลาง การตั้งธรรมหลวงนี้ จะจัดขึ้นในเดือนเพ็ญที่เรียกว่าเดือนยี่เพ็ง (ยี่เป็ง) คือวันเพ็ญเดือน 12 จะมีการเตรียมงานมากมาย นับตั้งแต่การเตรียมสถานที่ในการเทศน์และการเตรียมตัวของผู้จะมาฟังเทศน์ ถือเป็นพิธีใหญ่คู่งานทานสลากภัตต์” (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2546: 5)

ดังนั้นจึงมีคตินิยมว่า ในวัดหนึ่งนั้นปีใดที่จัดงานทานสลากภัตต์ก็จะไม่จัดงานตั้งธรรมหลวง และปีใดที่จัดงานตั้งธรรมหลวงก็จะไม่จัดงานทานสลากภัตต์ นอกจากเทศน์มหาชาติ หรือเวสสันดรชาดกแล้ว ธรรมหรือคัมภีร์ที่นำมาเทศน์ในงานตั้งธรรมหลวงนี้ อาจเป็นคัมภีร์ขนาดยาวเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งทางวัดและคณะศรัทธาจะช่วยกันพิจารณา โดยอาจเป็นเรื่องในหมวดทศชาติชาดกปัญญาสาชดก หรือชาดกนอกนิบาตเรื่องอื่น แต่ที่นิยมกันมากคือเรื่อง “มหาชาติ” หรือเวสสันดรชาดก ซึ่งมีความเชื่อกันว่า หากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบ 13 กัณฑ์ จะไปเกิดในแผ่นดินยุคราชอารียะเมตไตรยในอนาคตเช่นกัน ซึ่งหากเป็นธรรมที่ไม่ใช่เรื่องมหาชาติแล้วก็จะฟังกันไม่เกิน 3 วัน แต่หากเป็นเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติแล้วอาจมีการฟังเทศน์ต่อเนื่องกันไปถึง 7 วัน โดยแบ่งการเทศน์เป็นวันแรกเทศน์ธรรมวัตรวันที่สองเทศน์คาถาพัน ก่อนที่จะเทศน์มหาชาติก็จะเทศน์เรื่องอื่นไปเรื่อยๆ พอถึงวันสุดท้ายก็จะเทศน์ด้วยคัมภีร์ชื่อ มาลัยตัน มาลัยปลาย และอาณิสสัมมหาชาติ รุ่งขึ้นเวลาเช้ามืดก็จะเริ่มเทศน์มหาชาติ ตั้งแต่กัณฑ์ทศพรเรื่อยไปจนครบทั้ง 13 กัณฑ์ ซึ่งมักจะไปเสร็จเอาในเวลาทุ่มเศษ แล้วจะมีการเทศน์ธรรมพุทธาภิเษกปฐมสมโพธิ สวดมนต์เจ็ดตำนานย่อ ธัมมจักกัปปวัตตสูตร และสวดพุทธาภิเษก ปัจจุบันนิยมเทศน์จบภายในวันเดียว

กระบวนการในการเทศน์มหาชาติในล้านนาแต่ละกัณฑ์ จึงเริ่มต้นด้วยการที่เจ้าของกัณฑ์จะนิมนต์พระที่เทศน์เฉพาะกัณฑ์นั้นๆ มาเทศน์ เรียก “เทศน์กินกัณฑ์” “ทำนองที่ใช้เทศน์แบบพื้นเมืองเรียกตามแบบล้านนาว่า “ระบ๋า” การเรียกชื่อกัณฑ์ทางภาษาเหนือเรียกว่า “ผูก” ด้วยเหตุที่เทศน์มหาชาติเป็นที่นิยม จึงมีนักปราชญ์ฉบับล้านนาแต่งธรรมเป็นจำนวนถึงประมาณ 150 ฉบับหรือสำนวน เช่น ฉบับวิงวอนน้อย วิงวอนหลวง วิงวอนตอนกลาง หิงแก้วมโนวอน ท่าแป้น ริมตง สร้อยสังกร เป็นต้น ส่วนฉบับที่เป็นภาษาบาลีล้วนเรียกว่า “คาถาพัน”

3) การจัดเตรียมการเทศน์มหาชาติในล้านนา

1) ตกแต่งบริเวณพิธีให้มีบรรยากาศคล้ายอยู่ในบริเวณป่า ตามท้องเรื่องเวสสันดรชาดก โดยนำเอา ต้นกล้วย ต้นอ้อย และกิ่งไม้มาผูกตามเสา และบริเวณรอบๆ ธรรมาสน์ ประดับธงทิว และ ราวตี ฉัตร ตามสมควร

2) ตั้งขันสาครใหญ่ หรือจะใช้อ่างใหญ่ที่สมควรก็ได้ใส่น้ำสะอาดเต็ม สำหรับปักเทียนบูชาประจำกัณฑ์ ในระหว่างที่พระเทศน์ น้ำในภาชนะที่ตั้งนี้เสร็จพิธีแล้ว ถือว่าเป็นน้ำพระพุทธรมนต์ ที่สำคัญ ภาชนะใส่น้ำนี้ตั้งหน้าธรรมาสน์ กลางบริเวณพิธี

3) เตรียมเทียนเล็กๆ จำนวน 1,000 เล่ม แล้วยับแยกจำนวนเป็นมัด มัดหนึ่งมีจำนวนเท่าคาถาของกัณฑ์หนึ่ง แล้วทำเครื่องหมายไว้ให้ทราบ ว่ามัดไหนสำหรับบูชาคาถากัณฑ์ใด เมื่อถึงคราวเทศน์กัณฑ์นั้นก็เอาเทียนมัดนั้นออกจุดบูชาติดรอบๆ ภาชนะน้ำ ต่อกันไปจนจบกัณฑ์ให้หมดมัดพอดี ครบ 13 กัณฑ์ถ้วน จำนวน 1,000 เล่ม เท่าจำนวนคาถา บางแห่งนิยมทำธงเล็กๆ 1,000 คัน แบ่งจำนวนเท่าคาถาประจำกัณฑ์อย่างเช่นเทียน แล้วปักธงบูชาระหว่างกัณฑ์บนหยวกกล้วย แต่การใช้ธงไม่เป็นที่นิยมอย่างเทียน การจุดเทียนหรือปักธงบูชากัณฑ์ดังกล่าวเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพผู้รับกัณฑ์นั้นๆ การเทศน์เวสสันดร มีวิธีเทศน์เป็นทำนองโดยเฉพาะ จะต้องได้รับการฝึกอบรมศึกษาต่อท่านผู้ทรงคุณวุฒิทางนี้เป็นพิเศษ

4) เนื้อหาในการเทศน์มหาชาติในล้านนา

การเทศน์มหาชาติ หรือ เทศนาเวสสันดรชาดก เป็นบุญพิธีที่นิยมจัดให้มีกันมาแต่โบราณกาล มีทั้งหมด 13 กัณฑ์ ซึ่งกำหนดเอาเรื่องราวต่างๆ ของพระเวสสันดรมาประกอบเป็นบทเทศนาสรุปโดยย่อดังนี้ (อิติพล กันติวังศ์, 2551: 97)

กัณฑ์ที่ 1 ทศพร เป็นกัณฑ์ที่พระอินทร์ประสาทพรแก่พระนางมยุสดี ก่อนที่จะจุติลงมาเป็นพระราชมารดาของพระเวสสันดร ภาคสวรรค์ พระนางมยุสดีเทพอัปสรสิ้นบุญท้าวสักกะเทวราช สวามีทรงทราบจึงพาไปประทับยังสวนนันทวันในเทวโลก พร้อมให้พร 10 ประการ คือให้ได้อยู่ในปราสาทของพระเจ้าสิริราชแห่งนครสีพี ขอให้มิจักษุคำคุณันต์ตา

ลูกเนื้อ ขอให้หมีคว่ำคานินท ขอให้พระนามว่ามุสตี ขอให้หมีโอรสที่ทรงเกียรติยศเหนือกษัตริย์ทั้งหลายและมีใจบุญ ขอให้หมีครรรค์ที่ผิดไปจากสตรีสามัญคือแบนราบในเวลาทรงครรรค์ ขอให้หมีถันงามอย่างรู้ดำและหย่อนยาน ขอให้หมีเกศาคานินท ขอให้หมีผิวงาม และข้อสุดท้ายขอให้หมีอำนาจปลดปล่อยนักโทษได้

กัณฑ์ที่ 2 หิมพานต์ เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรบริจาคทานช้างปัจจัยนาค ประชาชนสี่ปีโกรธแค้นจึงขับไล่ให้ไปอยู่เขาวงกต พระนางเทพมุสตีได้จุติลงมาเป็นราชธิดา ของพระเจ้ามัททราช เมื่อเจริญชนม์ได้ 16 ชันษา จึงได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้ากรุงสยชัยแห่งสิริรัฐนคร ต่อมาได้ประสูติพระโอรสนามว่า “เวสสันดร” ในวันที่ประสูตินั้นได้มีนางช่างฉัททันต์ตกลูกเป็นช่างเผือกขาวบริสุทธิ์จึงนำมาไว้ในโรงช่างต้นคู้บารมี ให้นามว่า “ปัจจัยนาค” เมื่อพระเวสสันดรเจริญชนม์ 16 พรรษา ราชบิดาก็กษัตริย์ให้ครอบครอง และทรงอภิเษกกับนางมัทรี พระราชบิดา ราชวงศ์มัททราช มีพระโอรส 1 องค์ชื่อชาลี ราชธิดาชื่อกัณหา พระองค์ได้สร้างโรงงาน บริจาคทานแก่ผู้เข้ใจ ต่อมาพระเจ้ากาลิงคะแห่งนครกาลิงครัฐได้ส่งพราหมณ์มาขอพระราชทานช้างปัจจัยนาค พระองค์จึงพระราชทานช้างปัจจัยนาคแก่พระเจ้ากาลิงคะ ชาวกรุงสยชัย จึงเนรเทศพระเวสสันดร ออกนอกพระนคร

กัณฑ์ที่ 3 ทานกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรทรงแจกมหาสัตสดกทาน คือ การแจกทานครั้งยิ่งใหญ่ ก่อนที่พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรี ชาลีและกัณหาออกจากพระนคร จึงทูลขอพระราชทานโอกาสบำเพ็ญมหาสัตสดกทาน คือ การให้ทานครั้งยิ่งใหญ่ อันได้แก่ ช้าง ม้า โคนม นารี ทาสี ทาสา สรรพวัตถุต่าง ๆ รวมทั้งสุราปานอย่างละ 700

กัณฑ์ที่ 4 วนประเวศ เป็นกัณฑ์ที่สี่กษัตริย์เดินดงบายพระพักตร์สู่เขาวงกต เมื่อเดินทางถึงนครเจตราชทั้งสี่กษัตริย์จึงแวะเข้าประทับพักหน้าศาลาพระนคร กษัตริย์ผู้ครองนครเจตราชจึงทูลเสด็จครองเมือง แต่พระเวสสันดรทรงปฏิเสธ และเมื่อเสด็จถึงเขาวงกตได้พบศาลาอาศรมซึ่งท้าววิฆณุกรรมเนรมิตตามพระบัญชาของท้าวสักกะเทวราช กษัตริย์ทั้งสี่จึงทรงผนวชเป็นฤๅษีพำนักในอาศรมสี่มา

กัณฑ์ที่ 5 ชูชก เป็นกัณฑ์ที่ชูชกได้นางอมิตตมาเป็นภรรยา และหมายจะได้โอรสและธิดาพระเวสสันดรมาเป็นทาส ในแคว้นกาลิงคะมีพราหมณ์แก่ ชื่อชูชก พำนักในบ้านทุนวิฐะ เทียวขอทานตามเมืองต่างๆ เมื่อได้เงินถึง ๑๐๐ กหาปณะ จึงนำไปฝากไว้กับพราหมณ์ผิวเมื่อย แต่ได้นำเงินไปใช้เป็นการส่วนตัว เมื่อชูชกมาทวงเงินคืนจึงยกนางอมิตดาลูกสาวให้แก่ชูชก นางอมิตตมาเมื่อมาอยู่ร่วมกับชูชก ได้ทำหน้าที่ของภรรยาที่ดี ทำให้ชายในหมู่บ้านเปรียบเทียบกับภรรยาตน หลึงในหมู่บ้านจึงเกลียดชังและรุมทำร้ายทุบตี นางอมิต

ดา ชูชกจึงเดินทางไปทูลขอภักษหาชาติเพื่อเป็นทาสรับใช้ เมื่อเดินทางมาถึงเขาวงกตก็ถูกขัดขวางจากพรานเจตบุตรผู้รักษาประตูป่า

กัณฑ์ที่ 6 จุลพน เป็นกัณฑ์ที่พรานเจตบุตรหลงกลชูชก และชี้ทางสู่อาศรมจุตดาบส ชูชกได้ชูกลักพริกขิงแก่พรานเจตบุตรอ้างว่าเป็นพระราชสาสน์ของพระเจ้ากรุงสุยชัย จึงได้พาไปยังต้นทางที่จะไปอาศรมฤๅษี

กัณฑ์ที่ 7 มหาพน เป็นกัณฑ์ป่าใหญ่ ชูชกหลอกล่อจตุฤๅษีให้บอกทางสู่อาศรมพระเวสสันดรแล้วก็รอนแรมเดินไพร่ไปหา เมื่อถึงอาศรมฤๅษี ชูชกได้พบกับจตุฤๅษี ชูชกใช้คารมหลอกล่อจนจตุฤๅษีจึงให้ที่พักหนึ่งคืนและบอกเส้นทางไปยังอาศรมพระเวสสันดร

กัณฑ์ที่ 8 กัณฑ์กุมาร เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรทรงให้ทานสองโอรสแก่เฒ่าชูชก พระนางมัทรีฝันร้ายเหมือนบอกเหตุแห่งการพลัดพราก รุ่งเช้าเมื่อนางมัทรีเข้าป่าหาอาหารแล้ว ชูชกจึงเข้าเฝ้าทูลขอสองกุมาร สองกุมารจึงพากันลงไปซ่อนตัวอยู่ที่สระ พระเวสสันดรจึงลงเสด็จติดตามสองกุมาร แล้วจึงมอบให้แก่ชูชก

กัณฑ์ที่ 9 กัณฑ์มัทรี เป็นกัณฑ์ที่พระนางมัทรีทรงได้ตัดความห่วงหาอาลัยในสายเลือด อนุโมทนาทานโอรสทั้งสองแก่ชูชก พระนางมัทรีเดินเข้าไปหาผลไม้ในป่าลึก จนคล้อยเย็นจึงเดินทางกลับอาศรม แต่มีเทวดาแปลงกายเป็นเสือนอนขวางทาง จนค่ำเมื่อกลับถึงอาศรมไม่พบโอรส พระเวสสันดรได้กล่าวว่ นางนอกใจ จึงออกเที่ยวหาโอรสและกลับมาสิ้นสติต่อเบื้องพระพักตร์ พระองค์ทรงตกพระทัยลืมนว่าเป็นดาบสจึงทรงเข้าอุ้มพระนางมัทรีและทรงกันแสง เมื่อพระนางมัทรีฟื้นจึงถวายบังคมประทานโทษ พระเวสสันดรจึงบอกความจริงว่าได้ประทานโอรสแก่ชูชกแล้ว หากชีวิตไม่สิ้นคงจะได้พบ นางจึงได้ทรงอนุโมทนา

กัณฑ์ที่ 10 สักกบรรพ เป็นกัณฑ์ที่พระอินทร์จำแลงกายเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรี แล้วถวายคืนพร้อมถวายพระพร 8 ประการท้าวสักกะเทวราชเสด็จแปลงเป็นพราหมณ์เพื่อทูล ขอนางมัทรี พระเวสสันดรจึงพระราชทานให้ พระนางมัทรีก็ยินดีอนุโมทนาเพื่อร่วมทานบารมีให้สำเร็จพระสัมโพธิญาณ เป็นเหตุให้เกิดแผ่นดินไหวสะท้าน ท้าวสักกะเทวราชในร่างพราหมณ์จึงฝากนางมัทรีไว้ยังไม่รีบไป ตรัสบอกความจริงและถวายคืนพร้อมถวายพระพร 8 ประการ

กัณฑ์ที่ 11 มหาราช เป็นกัณฑ์ที่เทพเจ้าจำแลงองค์ทำนุบำรุงขวัญสองกุมารก่อนเสด็จ นิวัติถึงมหานครสีพี เมื่อเดินทางผ่านป่าใหญ่ชูชกจะผูกสองกุมารไว้ที่โคนต้นไม้ ส่วนตนเองปีนขึ้นไปนอนต้นไม้ เหล่าเทพเทวดาจึงแปลงร่างลงมาปกป้องสองกุมาร จนเดินทางถึงกรุงสีพี พระเจ้ากรุงสีพีเกิดนิมิตฝันตามคำทำนายยังความปิติปราโมทย์ เมื่อเสด็จลงหน้าลานหลวงตอนรุ่งเช้าทอดพระเนตรเห็นชูชกพา कुमारน้อยสององค์ ทรงทราบความจริง

จึงพระราชทานค่าไถ่คืน ต่อมาชุกก็ดับชีพตักษัยด้วยเพราะเดโชธาตุไม่ย่อย ชาลีจึงได้ทูลขอให้ไปรับพระบิดาพระมารดานิวัติพระนคร ในขณะเดียวกันเจ้านครลิงคะได้โปรดคืนช้างปัจจัยนาคแก่นครสีพี

กัณฑ์ที่ 12 ฉกษัตริย์ เป็นกัณฑ์ที่ทั้งหกกษัตริย์ถึงวิสัยัญญาพลบลลงเมื่อได้พบหน้า ณ อาศรมดาบสที่เขาวงกตพระเจ้ากรุงสุโขทัยใช้เวลา 1 เดือน กับ 23 วันจึงเดินทางถึงเขาวงกต เสียงโหรร้องของทหารทั้ง 4 เหล่า พระเวสสันดรทรงคิดว่าเป็นข้าศึกมารบนครสีพี จึงชวนพระนางมัทรีขึ้นไปแอบดูที่ยอดเขา พระนางมัทรีทรงมองเห็นกองทัพพระราชบิดา จึงได้ตรัสทูลพระเวสสันดรและเมื่อ หกกษัตริย์ได้พบหน้ากันทรงกันแสงสุดประมาณ รวมทั้งทหารเหล่าทัพ ทำให้ป่าใหญ่สนั่นครั่นครื้นท้าวสักกะเทวราชจึงได้ทรงบันดาลให้ฝนตกประพรมหกกษัตริย์และทวยหาญได้หายเศร้าโศก

กัณฑ์ที่ 13 นครกัณฑ์ เป็นกัณฑ์ที่หกกษัตริย์นำพญายุธธาเสด็จนิวัติพระนครพระเวสสันดรขึ้นครองราชย์ แทนพระราชบิดาพระเจ้ากรุงสุโขทัยตรัสสารภาพผิด พระเวสสันดรจึง ทรงลาผนวชพร้อมทั้งพระนางมัทรี และเสด็จกลับสู่สี่พันคร เมื่อเสด็จถึงจึงรับสั่งให้ชาวเมืองปล่อยสัตว์ที่กักขัง ครั้นยามราตรีพระเวสสันดรทรงปริวิตกว่า รุ่งเช้าประชาชนจะแตกตื่นมารับบริจาคทาน พระองค์ จะประทานสิ่งใดแก่ประชาชน ท้าวโกสีที่ได้ทราบจึงบันดาลให้มีฝนแก้ว 7 ประการ ตกลงมาในนครสีพีสูงถึงหน้าแข้ง พระเวสสันดรจึงทรงประกาศให้ประชาชนขนเอาไปตามปรารณา ที่เหลือให้ชนเข้า พระคลังหลวง ในกาลต่อมาพระเวสสันดรเถลิงราชสมบัติปกครองนครสีพี โดยทศพิธราชธรรมบ้านเมืองร่มเย็นเป็นสุขตลอดพระชนมายุ (กรมการศาสนา, 2558: 17-22)

กล่าวโดยสรุปจากเนื้อหาในการเทศน์มหาชาติของล้านนา กล่าวคือ เทศน์มหาชาติเป็น การพรรณนาถึง “เรื่องพระเวสสันดรชาดก” กล่าวถึงอดีตชาติของพระพุทธเจ้าเป็นคำสอนประเภทบุคลาธิษฐาน คือยกตัวละครขึ้นมาเล่าแล้วสอดแทรกคำสอนเข้าไปในการเล่าเรื่องนั้นๆ แต่จะแตกต่างกันที่จังหวัดในเขตล้านนาหรือปัจจุบันคือ 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน จะมีเอกลักษณ์ของท่วงทำนองหรือที่เรียกว่า “ระบำ” เอกลักษณ์ของทางเมื่อน่าน เรียกว่า “ระบำช้างข้ามท่ง” คือ มีลีลาของ การเอื้อนเสียงเหมือนกับช้างที่ค่อยๆ เยื้องย่างผ่านท้องทุ่งนาไปอย่างช้าๆ ประเพณีการเทศน์มหาชาติ จัดเป็นการทำบุญที่สำคัญและมีความหมายมากที่สุดในสังคมไทย เนื่องจากเป็นประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่ทำสืบเนื่องมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน และความเชื่อที่ว่าถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้วจะได้กุศลแรง และหากใครตั้งใจฟังให้จบในวันเดียว จะได้เกิดร่วม และพบพระศรีอริยเมตตรัยโพธิสัตว์ ซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต

5) การเทศน์มหาชาติของชาวพุทธกับมหากุศลบุญกิริยาวัตต์ในล้านนา

การเทศน์มหาชาติคือมหากุศลที่เตือนบุคคลให้น้อมรำลึกถึง การบำเพ็ญบุญอันมีการสละความเห็นแก่ตัว เพื่อผลประโยชน์สูง ของมวลมนุษยชาติเป็นสำคัญ เวสสันดรชาดก มีเนื้อหาสาระมาก รวมไว้ในมหานิบาตชาดก ซึ่งมีด้วยกัน 10 เรื่อง ซึ่งเรียกกันว่า ทศชาติ แต่อีก 9 เรื่องนั้นไม่เรียกว่า มหาชาติคงเรียกแต่เวสสันดรชาดกเรื่องเดียวเท่านั้นที่เรียกว่า มหาชาติ ในเรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายว่า พุทธศาสนิกชนชาวไทยตลอดจนประเทศใกล้เคียงนับถือ กันมาแต่โบราณว่า เรื่องเวสสันดรชาดกสำคัญกว่าชาดกอื่น ๆ ด้วยปรากฏ บารมีของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์ในเรื่องเวสสันดรชาดกทั้ง 10 อย่าง (พระครูเกษมธรรมทัต, 2552) คือ

- 1) ทานบารมีทรงบริจาคทรัพย์สิน ช่าง ม้า ราชรถ พระโอรส พระธิดา และพระมเหสี
- 2) ศิลบารมีทรงรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ระหว่างผนวช เป็นฤาษีอยู่ ณ เขาวงกต
- 3) เนกขัมมบารมีทรงครองเพศบรรพชิตตลอดเวลา ที่ประทับ ณ เขาวงกต
- 4) ปัญญาบารมีทรงบำเพ็ญภาวนามัยปัญญาตลอดเวลา ที่ผนวช
- 5) วิริยบารมีทรงปฏิบัติธรรมมิได้ย่อหย่อน
6. สัจจบารมี ทรงลั่นพระวาจายกพระกุมารให้ชูชก เมื่อพระกุมารหลบหนีก็ทรงติดตามมาให้

7) ขันติบารมีทรงอดทนต่อความยากลำบากต่าง ๆ ขณะที่ เดินทางมายังเขาวงกต และตลอดเวลาที่ประทับ ณ ที่นั้น แม้เมื่อ ทอดพระเนตรเห็นชูชกเขียนตีพระกุมารอย่างทารุณ พระองค์ ก็ทรงข่มพระทัยไว้ได้

8) เมตตาบารมีเมื่อพราหมณ์เมืองกลิงคราชฎ์มาทูล ขอช้างปัจจัยนาค เพราะเมืองกลิง คราชฎ์ฝนแล้ง ก็ทรงพระเมตตา ประทานให้และเมื่อชูชกมาทูลขอพระกุมารทั้งสองพระองค์ โดยอ้างว่า ตนได้รับความลำบากต่าง ๆ พระองค์ก็มีเมตตาประทานให้ด้วย

9) อุเบกขาบารมีเมื่อทรงเห็นว่า พระกุมารทั้งสองถูกชูชก เขียนตีและวิงวอน ให้พระองค์ช่วยเหลือ พระองค์ก็ทรงบำเพ็ญอุเบกขา คือ ทรงวางเฉย เพราะทรงเห็นว่าได้ประทานเป็นสิทธิ์ขาดแก่ชูชกไปแล้ว

10) อธิษฐานบารมีทรงตั้งมั่นที่จะบำเพ็ญบารมีเพื่อให้ สำเร็จพระโพธิญาณเบื้องหน้า แม้จะมีอุปสรรคก็ได้ทรงย่อท้อ ทำให้ พระอินทร์ต้องประทานความช่วยเหลือต่าง ๆ เพราะตระหนักในน้ำพระทัย อันแน่วแน่ของพระองค์(กรมการศาสนา, 2558: 2-3)

คำว่า “บุญกิริยาวัตต์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 183: 49) แปลว่า วิธีการทำบุญ หรือหลักแห่งการทำความดี สิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ วิธีการทำบุญนั้น

พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้เป็น 2 นัยคือ บุญกิริยาวัตตุ 3 และบุญกิริยาวัตตุ 10

บุญกิริยาวัตตุ 3 ได้แก่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 183: 109-110)

- 1) ทานมัย หมายถึง บุญสำเร็จด้วยการให้ทาน การให้ปันสิ่งของ
- 2) สีสัมมัย หมายถึง บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล หรือการประพฤติดีมีระเบียบวินัย
- 3) ภาวนามัย หมายถึง บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวณา หรือการฝึกอบรมจิตใจ

บุญกิริยาวัตตุ 10 ประการ คือ สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ หรือ การกระทำที่
เกิดเป็นบุญ เป็นกุศล แก่ผู้กระทำดังต่อไปนี้ (พระครูพิมลกลัปป์ยานธรรม, 2557: 18)

1) บุญสำเร็จได้ด้วยการบริจาคทาน (ทานมัย) คือการเสียสละนับแต่ทรัพย์สินของ เงินทอง ตลอดจนร่างกาย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยส่วนรวม รวมถึงการละกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ออกจากจิตใจ จนถึงการสละชีวิตอันเป็นสิ่งมีค่าที่สุดเพื่อการปฏิบัติธรรม

2) บุญสำเร็จได้ด้วยการรักษาศีล (สีลมัย) คือการตั้งใจรักษาศีล และการปฏิบัติตนไม่ให้ละเมิดศีล ไม่ว่าจะเป็นศีล 5 หรือศีล 8 ของอุบาสกอุบาสิกา ศีล 10 ของสามเณร หรือ 227 ข้อของพระภิกษุ เพื่อรักษากาย วาจา และใจ ให้บริสุทธิ์สะอาด พ้นจากกายทุจริต 4 ประการ คือ ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการลักทรัพย์ ละเว้นจากการประพฤติผิดในกาม และเสพสิ่งเสพติดมีนเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท วาจทุจริต ๔ ประการ คือ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดปด ไม่พูดเพ้อเจ้อ และ ไม่พูดคำหยาบ มโนทุจริต 3 ประการ คือ ไม่หลงงมงาย ไม่พยาบาท ไม่หลงผิดจากทำนองคลองธรรม

3) บุญสำเร็จได้ด้วยการภาวณา (ภาวนามัย) คือการอบรมจิตใจในการละกิเลส ตั้งแต่ ชั้นหยาบไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียด ยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นโดยใช้สมาธิปัญญา รู้ทางเจริญและทางเสื่อม จนเข้าใจอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นทางไปสู่ความพ้นทุกข์ บรรลุมรรค ผลนิพพานได้ในที่สุด

4) บุญสำเร็จได้ด้วยการประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ (อปจายนมัย) คือ การให้ความเคารพ ผู้ใหญ่และผู้มีพระคุณ 3 ประเภท คือ ผู้มี วัชวุฒิ ได้แก่พ่อแม่ ญาติพี่น้อง และผู้สูงอายุ ผู้มี คุณวุฒิ หรือคุณสมบัติ ได้แก่ ครูบาอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์ และผู้มี ชาติวุฒิ ได้แก่พระมหากษัตริย์ และเชื้อพระวงศ์

5) บุญสำเร็จได้ด้วยการชวนชววยในกิจการที่ชอบ (เวยยาวัจจมัย) คือ การกระทำสิ่งที่เป็นคุณงามความดี ที่เกิดประโยชน์ต่อคนส่วนรวม โดยเฉพาะทางพระพุทธศาสนา เช่น การชักนำบุคคลให้มาประพฤติปฏิบัติธรรม มีทาน ศีล ภาวณา เป็นต้น ในฝ่ายสัมมาทิฏฐิ

6) บุญสำเร็จได้ด้วยการให้ส่วนบุญ (ปัตติทานมัย) คือ การอุทิศส่วนบุญกุศลที่ได้

กระทำไว้ให้แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง การบอกให้ผู้อื่นได้ร่วมอนุโมทนาด้วย ทั้งมนุษย์และอมนุษย์ ได้ทราบข่าวการบุญการกุศลที่เราได้กระทำไป

7) บุญสำเร็จได้ด้วยกรอนุโมทนา (ปัตตนาโมทนาเมย) คือ การได้ร่วมอนุโมทนา เช่น กล่าวว่ “สาธุ” เพื่อเป็นการยินดี ยอมรับความดี และขอมีส่วนร่วมในความดีของบุคคลอื่น ถึงแม้ว่าเราไม่มีโอกาสได้กระทำ ก็ขอให้ได้มีโอกาสได้แสดงการรับรู้ด้วยใจปิตินดีในบุญกุศลนั้น ผลบุญก็ จะเกิดแก่บุคคลที่ได้อนุโมทนาบุญนั้นเองด้วย

8) บุญสำเร็จได้ด้วยการฟังธรรม (ธัมมัสสวนเมย) คือ การตั้งใจฟังธรรมที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน หรือที่เคยฟังแล้วก็รับฟังเพื่อได้รับความกระจ่างมากขึ้น บรรเทาความสงสัยและทำความเข้าใจให้ถูกต้องยิ่งขึ้น จนเกิดปัญญาหรือความรู้ที่พยายามนำเอาความรู้และธรรมะนั้นนำไปใช้ให้เกิด ประโยชน์ สู่หนทางเจริญต่อไป

9) บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม (ธัมมเทศนามเมย) คือ การแสดงธรรมไม่ว่าจะเป็นรูปของการกระทำ หรือการประพฤติปฏิบัติด้วยกาย วาจา ใจ ในทางที่ชอบ ตามรอยบาทองค์พระศาสดาให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น หรือการนำธรรมไปขัดเกลากิเลสอุปนิสัยเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา มาประพฤติปฏิบัติธรรมต่อไป

10) บุญสำเร็จได้ด้วยการทำความเห็นให้ตรง (ทิฏฐุชุกัมม) คือ ความเข้าใจในเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ สิ่งที่เป็นแก่นสารสาระหรือที่ไม่ใช่แก่นสารสาระ ทางเจริญทางเสื่อม สิ่งอันควรประพฤติสิ่งอันควรละเว้น ตลอดจนการกระทำความคิดความเห็นให้เป็นสัมมาทิฏฐิอยู่เสมอ

บุญกิริยาวัตถุทั้ง 10 ประการนี้ ผู้ใดได้ปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งหรือยิ่งมากจนครบ 10 ประการแล้ว ผลบุญย่อมเกิดแก่ผู้ได้กระทำมากตามบุญที่ได้กระทำ ยิ่งได้มีการเตรียมกาย วาจา ใจ ให้สะอาดบริสุทธิ์ ตั้งใจจรตเข้าสู่ศูนย์กลางกาย หยุดในหยุด เข้าไปแล้วก็ยิ่งได้รับบุญมหาศาลตามความละเอียดประณีตที่เข้าถึงยิ่งๆ ขึ้นไป (พระครูวิมลศิลป์กิจ, 2557)

บทสรุป

จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จะเห็นได้ว่าคติธรรมต่อการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาโดยเฉพาะคติของการทำบุญให้ทาน การกลับชาติมาเกิดของพระโพธิสัตว์ คือ พระเวสสันดรความเชื่อเรื่องบุญ-กรรม อยู่ในสำนึกของชาวไทยทั้งสังคม ด้วยอิทธิพลของมหาชาติชาดกที่มีบทบาทอย่างสูง ในการสร้างบูรณาการทางศาสนาให้เกิดขึ้นต่อชาวไทยทุกภูมิภาคมาเป็นเวลาช้านานแล้ว พระสงฆ์เป็น ผู้มีบทบาทอย่างยิ่งต่อกระบวนการเชื่อมต่อประเพณี

หลวงปู่ประเพณีราษฎร์ทำให้เกิดความกลมกลืนในทางวัฒนธรรมที่มีพระพุทธศาสนาเป็นสัญลักษณ์แห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน ท่ามกลางคติความเชื่อในท้องถิ่นที่แตกต่างกัน เทศน์ชาดกเรื่องนี้มีคติธรรม สอนให้คนเราเพียรประกอบคุณงามความดีโดย มีท้อถอย หากรู้จักสละทรัพย์บริจาคทานเนื่องนี้จักก็จะเป็นที่สรรเสริญทั่วไป คนโลกคน จิตบาปหยาบร้ายก็ต้องได้ภัยเพราะตัวเอง ดังชูชก ทั้งนี้การเทศน์ยังให้ประโยชน์ทางอ้อมอีกด้วย เช่น การใช้ถ้อยคำไพเราะ มีการเล่นคำ เล่นสัมผัสอักษร มีการใช้โวหารภาพพจน์ และการพรรณนาให้เกิดความรู้สึก ที่ละเอียดอ่อน รวมทั้งเกิดจินตภาพชัดเจน สะท้อนให้เห็นค่านิยมแนวโลกุตระธรรมของประชาชน ชาวล้านนามีความปรารถนาจะบรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2558). **องค์ความรู้เรื่องการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- เกษม บุญศรี. (2538). **ประเพณีทำบุญเนื่องในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: CURSUA.
- คณะกรรมการชำระพจนานุกรม. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ชัชวาล เรื่องประพันธ์. (2539). **สถิติพื้นฐาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- ธิตินถ กันตึงศ์. (2551). ทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทรี ในประเพณีตั้งธัมมหลวง. **วารสารวิจิตรศิลป์**. 1(1), 97.
- พรประพิตร เผ่าสวัสดิ์. (2558). เทศน์มหาชาติล้านนา: ลักษณะเฉพาะทางศรัทธาศิลป์ที่พบในประเพณีศาสนา. **รายงานวิจัย**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูเกษมธรรมทัต (พระอาจารย์สุรศักดิ์ เขมรังสี). (2552). **บณวิถิแห่งธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมผู้จัดพิมพ์และผู้จำหน่ายหนังสือแห่งประเทศไทย.
- พระครูพิมลกลัปปายธรรม. (2557). การศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในการทำบุญวันเกิดตามหลักพระพุทธศาสนา. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูวินัยธรรมานพ ปาละพันธ์ (กนตสีโล). (2553). **สืบสานการเทศน์มหาชาติ**. กรุงเทพมหานคร: เอติสัน เพรสโปรดักส์.
- พระครูวิมลศิลป์. (2557). การเสริมสร้างพลังชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในภารกิจการพัฒนาเทศบาลตำบลเวียงเหนือ อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2546). **วรรณกรรมล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.